

ALTERNATİF VEYA TAMAMLAYICI TIP UYGULAMALARININ ETİK BOYUTU

Prof. Dr. İ. Tayfun UZBAY

Gülhane Askeri Tıp Akademisi

Askeri Tıp Fakültesi Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı

Alternatif veya tamamlayıcı tedavi yöntemleri özellikle modern tıbbın pek etkili olamadığı durumlarda, kanser başta olmak üzere birçok hastalığın tedavisi için hastalar ve hasta yakınları tarafından kullanılmaktadır. Basın ve yayın organlarının abartılı ve çok defa bilimsel bir temele dayanmayan destekleyici tutumu, kanser gibi tedavisi uzun süreli, güç ve pahalı hastalıklarda insanların sosyal güvence eksikliğine bağlı maddi sıkıntıları ve hepsinden önemlisi cehalet, analitik düşünceye sahip olmama ve bilimden çok dogmatik yaklaşımları benimseme gibi nedenlerle alternatif tedavi başlığı altında pek çok yöntem kullanılmakta ve uygulanmaktadır. Dikkatle incelendiğinde bunların çoğunun çaresizlik duygusu içinde olan insanları sömürmeye yönelik, bilimsel dayanaktan yoksun ve etik kurallar çerçevesinde uygulanmayan yöntemler olduğu görülmektedir.

Bilimsel bilgi, deneye dayalı olarak, olaylar arasında neden-sonuç biçiminde mantıklı bir bağ kurmanın sonucunda kazanılmaktadır. Herkesçe kabul edilen, kanıtlanan ve istenildiğinde tekrarlanabilen deneyler sonucunda incelenen olaylar arasında nedensellik (veya neden-sonuç) bağlantısı kurulabildiğinde bilimsel bilgi elde edilebilir. “Bilimsel düşünce” yukarıda ana hatları ile tanımlanan bilimin çerçevesinde düşünerek yeni fikirler üretmektir. Bilimsel düşünce, bilimin genel kurallarına uymanın yanı sıra problemlerin çözümüne yönelirken, mutlak doğru sonucu elde etme ve uygulamaya koymada “etik” olmak zorundadır. Etik, genel bir kavram olarak, her tür insan ilişkisinin, toplumsal yaşamın ve etkileşiminin ahlaki kurallarını içerir. Bu çerçevede, bilim alanında bilim etiği kuralları söz konusudur (1,2). Sahte bilim, “bilim yapıyormuş gibi görünme” veya “bilimi kendi çıkarları için kullanmaya yönelik davranışlar” ile karakterizedir. Karşıt bilim ise bilime ve bilimsel düşünceye her koşulda karşı çıkmak,

bununla yetinmeyip gerekirse her türlü bilimsel üretimi ve üreticileri olan bilim insanlarını baskı altına almak ve gerekirse hiç çekinmeksizin yok etmek davranışı ile karakterizedir (3). Gerek sahte bilimin gerekse karşıt bilimin gerçek bilime ve bilimsel düşünceye daha baskın olduğu ülkeler veya toplumlar günümüzde gerek siyasal, gerek sosyal ve gerekse ekonomik bakımından refah düzeyi düşük ülke veya topluluklardır.

Alternatif veya Tamamlayıcı Tıp ve Özellikleri

Alternatif Tıp, tedavi ve koruyucu amaçlı birçok yöntemi kapsar. Bitki özlü karışımlar, farmakolojik etkiye sahip doğal ürünler, akupunktur, telkinin her tür lüsü, masaj, vitaminler, bazı özel aletli uygulamalar, su (hidroterapi), biyoenerji ve benzeri pek çok yöntem alternatif tıp yöntemleri arasında sayılabilir.

Alternatif sözcüğü sözlük anlamı olarak “seçilebilecek bir başka yol; yöntem, seçenek” olarak tanımlanmaktadır (4). Bir yöntemin tıpta belli bir tedaviye alternatif olabilmesi için “bilimsel bilgi” içermesi; yani bilimsel olarak geçerli olması ve yasal çerçevede bu hastalığı tedavi etme yetkisi olan kişinin bilgisi, önerisi ve yönetimi çerçevesinde gerçekleşmesi ve yürütülmesi gerekir. Bu iki koşula uymayan her türlü alternatif uygulama “şarlatanlık” tanımına uyar (5). Alternatif tedaviye daha çok çeşitli tedavi yöntemlerini denemiş ve sonuç alamamış, herhangi

bir sosyal güvencesi olmayan, yakınında kolay ulaşılabileceği bir sağlık kuruluşu olmayan, cahillik ve yanlış inançlar gibi nedenlerle herhangi bir rasyonel tıbbi tedavi yöntemini kabul etmeyen ve kanser gibi tedavisi zor hastalıklara yakalanmış kişiler yönelmektedir.

Alternatif ve Tamamlayıcı Yöntemler Bakımından Etik Olmayan Durumlar

Etik olmayan durumlar aşağıda maddeler halinde belirtilerek özetlenmiştir (6):

1. Erişkin ve psikolojik şartları sağlıklı olan bir hastanın hekimini ve tedavi biçimini seçme hakkı vardır. Ayrıca tedaviyi sürdürürken hekimini ve tedavi şeklini değiştirme veya ret etme hakkı da vardır. Bununla beraber, hastaya hastalığı net olarak anlatılmış ve geçerli bilimsel bilgiye dayanan tedavi yöntemlerini terk etmesinin nelere mal olabileceği net olarak ifade edilmiş olmalıdır.
2. Hekimin bilgilendirmesine rağmen, tedavi sorumluluğunu alan hekime haber vermeksizin alternatif yöntemler deneyen ve dahası bunu yaparken belli bir süre asıl tedavisini de aksatan hasta etik davranmamaktadır.
3. Basın ve yayın organlarının yeterli bilimsel bilgiye sahip olmadan geçerliliği ve yeterliliği tartışma konusu olan yöntemleri ve ürünleri abartılı yaklaşımlarla haber yapması ve insanların çaresizliğini sömürmesi. Basın ve yayın organlarının bu tür haberleri için Sağlık Bakanlığı ve İç İşleri Bakanlığı gibi devlet kuruluşlarının da önlem almaması ve yaptırım uygulamaması.
4. Sağlık alanı ilişkili yetkililerin ve bilim insanlarının medyatik olma arzusu ile bu yöntemlerin bilimsel bir temele dayanmadığını bile bile medyanın istediği yönde abartılı demeçler vermesi.
5. Bir sağlık görevlisinin (hekim bile olsa) ilgili alanın uzmanı olmadığı halde tedavi ve alternatif tedaviler üzerinde klinik araştırmalar yapması (alanın uzmanlarıyla birlikte gerçekleştirilen multidisipliner çalışmalar hariç) ve sonuçları üzerinde konuşması.
6. Bilimsel olarak geçerli bir tedavi yöntemi uygulayan hekimin hastasının asıl tedaviyi terk etmeksizin zarar vermeyecek bir alternatif tedaviyi

ya hastaya yasal olarak tedavi uygulama yetkisi olmayan kişilerden almasına göz yumması.

7. Daha kolay tolere edilebilecek ve daha az yan etkiye sahip bir tedavi alternatifi varken maddi nedenlerle hastayı daha fazla zorlayacak yöntemlerin ve ürünlerin tedavide tercih edilmesi.
8. Hastalıkların tedavisindeki son gelişmelerin ilgili uzmanlar tarafından yakından izlememesi ve uzmanların hastayı işe yaramaz alternatif tedaviler konusunda ikna edebilecek bilgi düzeyine sahip olmaması veya yeterli bilgiye sahip oldukları halde hastayı ikna etmeye yönelik çaba harcamaması.

Doğal Ürünler Karmaşası:

Eczane ve eczacı dışında ilaç verilmesi etik olmasının yanı sıra yasal olarak da suç teşkil eden bir durumdur. Günümüzde bitkisel kaynaklı etken madde taşıyan birçok ürün “doğal ürünler” olarak tanımlanmakta ve eczane dışında başka dükkân ve marketlerde eczacı olmayan kişiler tarafından Sağlık Bakanlığı dışında başka bakanlıkların izni ile pazarlanabilmektedir. Bitkisel kökenli etken madde içeren bu ürünler halka doğal oldukları için herhangi bir yan etkisi ve toksisitesi olmadığı yaklaşımı içinde verilmekte ve rahatlıkla kullanılmaktadır. Burada ciddi anlamda yanlış bilgilendirme ve yanlış kullanım ile etik ve yasal ihaller söz konusudur. Şöyle ki:

- a) Bitkisel kökenli ürünlerin içerdiği etken maddeler de sonuç olarak “ilaç etken maddesidir”. Bu etken maddelerin sırf bitkisel (halk arasındaki deyimle doğal) oldukları için yan etkilerinin ve toksisitelerinin olmayacağı ve başka ilaçlarla etkileşmeyeceği bilgisi yanlıştır. Doğal kaynaklardan elde edilen etken maddeler de kendi aralarında ve sentetik ilaçlarla etkileşebilmektedirler. Bunları kullananlar, özellikle başka ilaçlarla etkileşmeleri ve toksisiteleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle risk altındadırlar.
- b) İlaç etken maddesi içeren bir ürün yasal olarak ancak eczaneden ve eczacıdan alınabilir. Burada, ilacın eczane dışında ve eczacı olmayan

kişiler tarafından sunulması ile bilimsel, etik ve yasal bir ihlal yapılmaktadır.

- c) Ülkemizde ilaçlara sağlık bakanlığınca ruhsat verilmektedir. Sağlık bakanlığı dışında bir bakanlığın doğrudan insanda kullanılacak ve bir sağlık sorununa çözüm getirmek üzere pazarlanacak olan bir ürüne ruhsat vermesi yanlıştır.

Sonuç olarak, doğal ürünler kılıfı altında eczane ve eczacı dışında başka meslek mensupları tarafından sunulan bu ürünlerin kullanımının denetim altına alınması ve zaman geçirilmeden ilaç kategorisi içinde değerlendirilmesi halk sağlığı lehine olacaktır. Aksi takdirde bu uygulamalar bilimsel, etik ve yasal bağlamda ciddi bir halk sağlığı sorunu olmaya devam edecektir.

Toplumu Alternatif (?) Tedavilerin Zararlarından Korumak İçin Yapılması Gerekenler

Hastalarının çaresizlik duygusunun kötü niyetli kişilerle sömürülerek zarar görmelerini engellemek için aşağıda maddeler halinde sıralanan önlemlerin alınması ve uygulanması gerekmektedir:

1. Basın ve yayın kuruluşları özellikle kanser gibi ciddi hastalıklara yönelik alternatif tedavi yöntemleri ile ilişkili haberlerin verilmesi ve işlenmesi konusunda sıkı bir kontrol altına alınmalıdır. Basın ve yayın organlarına hastaları korumaya yönelik olarak çeşitli yaptırımlar uygulanabilmelidir. Bu konuda yasal boşluklar varsa doldurulmalıdır. Basın ve yayın organlarından toplumun geniş kesimlerine hastalıkların rasyonel tedavisi ile ilişkili doğru bilgileri aktaracak şekilde yararlanılmalıdır.
2. Devlet, toplumda sağlık sigortasının etkili biçimde uygulanmasını sağlayarak bireylerin maddi sıkıntılarla kanser başta olmak üzere hastalıkların tedavisinde geçerli bilimsel yöntemler yerine alternatif yöntemlere yönelmesini önlemelidir. Halkın çaresizliğini kötüye kullananların rahat hareket etmesini kısıtlayıcı yasal önlemler alınmalıdır.
3. Kanser başta olmak üzere tedavisi zor kronik hastalıkların tedavisinde geçerli bilimsel yöntemleri en iyi şekilde uygulayabilecek özel donanımlı hastane ve merkezlerinin sayısı artırılmalıdır.

4. Toplumda bu tür hastalıkların rasyonel tedavisi için uzman gereksinimi iyi saptanmalı; yeterli kadar uzman yetiştirilerek istihdamının sağlanmasına yönelik önlemler alınmalı ve planlamalar yapılmalıdır.
5. Hekimler ve sağlık personeli konvansiyonel yöntemler kadar alternatif ve doğal kaynaklı tedavilerle ilişkili bilgileri ve gelişmeleri de yakından izlemeli, bu konularda hastalardan ve hasta yakınlarından daha fazla ve geçerli bilgilere sahip olmalıdırlar. Hekim veya diğer sağlık personeli gerektiğinde hastalar ile alternatif yöntemler hakkında konuşabilecek hatta bunun felsefesini yapabilecek bilgi, hoşgörü ve sabra da sahip olmalıdırlar.
6. Tedavisi zor hastalıklara yakalananların ruh sağlığı ihmal edilmemeli, deneyimi ve bilgisi yeterli olan psikiyatrist ve psikologlar ile işbirliği yapılmalıdırlar.
7. Farmasötik nitelikli doğal ürünlerin eczane dışında sunumu engellenmeli ve bu ürünler sağlık bakanlığı onayı ile pazarlanabilmelidir.
8. Doğal kaynaklı ve farmakolojik etki potansiyeli olan ürünlere çok katı yaklaşım hatalıdır. Bunları doğrudan ret etmek yerine uygun bilimsel yöntemlerle geçerliliklerinin kanıtlanması daha doğrudur.

Kaynaklar

1. Bursalı, O. Bilimsel araştırmada etik ve sorunlar. Cumhuriyet Bilim Teknik, Sayı: 795: 3, 2002.
2. Uzbay, İ.T. Türkiye'nin çağdaş uygarlığı yakalama hedefinde bilimin yeri. Silahlı Kuvvetler Dergisi, 391 (Ocak): 62-75, 2007.
3. Koyre, A. Bilim Tarihi Yazıları. Çeviren: Dinçer, N., TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları, No: 126, Pelin Ofset, Ankara, 2000.
4. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük (<http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk>).
5. Güler, C. Tıpta Şarlatanlık. Konferans, 2 Nisan 2004, Bayındır Hastanesi, Ankara.
6. Uzbay, İ.T. Geleneksel uygulamalar, toplum ve etik. 7. Ulusal İç Hastalıkları Kongresi Konuşma Metinleri ve Serbest Bildiriler Kitabı, 2005, s. 248-250.

Yayına Hazırlayan: Özge Arıkan